

Tarih Dergisi

Turkish Journal of History

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Taht Kavgasının Ortasında Bir Valide: Çiçek Hatun'dan Oğlu Cem'e Mektuplar

A Mother Amidst the Struggle for the Throne: Letters from Çiçek Hatun to Her Son Cem

Songül Çolak¹ & Hümeysra Kesici¹

¹ Samsun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Samsun, Türkiye

Öz

Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra büyük oğlu Bayezid ile küçük oğlu Cem taht mücadelesine girişmişti. Bu mücadeleden galip çıkan Bayezid tahta otururken; Cem Sultan önce Memlükler'e, ardından Rodos Şövalyeleri'ne sığınarak esir konumuna düşmüştü. Bu süreçte oğluyla beraber hareket eden Çiçek Hatun da onunla birlikte Memlükler'e iltica ederek Kahire'ye yerleşmiş ve orada hayatını kaybetmişti. Cem'in saltanat mücadelesine giriştiği andan Avrupa'daki vefatına kadar geçen süreçte, Çiçek Hatun oğluyla bağı koparmamış, onunla mektuplar üzerinden iletişimini devam ettirmiştir. Bilindiği kadarıyla bu mektuplardan iki tanesi günümüze kadar ulaşmıştır. Osmanlı Arşivi'nde yer alan bu mektuplardan ilkinin Çiçek Hatun'a aidiyeti noktasında tartışmalar bulunmaktadır. Ancak arşivden bulduğumuz TSMA.e 748/15 numaralı diğer bir mektup bu tartışmaları sonlandıracak niteliktedir. Nitekim iki mektubun yazım biçimi, üslubu ve muhtevası noktasında gösterdiği benzerlikler bu mektubun Çiçek Hatun'a ait olduğu savını güçlendirmektedir. Buradan hareketle çalışmada Cem Sultan'a annesi tarafından gönderilen iki mektup içeriği esas alınarak analiz edilmiştir. Bunlardan ilki Cem'in Anadolu'da ağabeyi ile asi bir şehzade konumunda savaştığı döneme; ikincisi ise Avrupa'daki esaret yıllarına aittir. Cem'in hayatındaki iki farklı döneme ait bu iki mektubun incelenmesiyle Çiçek Hatun'un inanç dünyasına ve hissiyatına dair ipuçları yakalamak mümkün olabilmektedir. Çalışmamızda, Cem'in hayatından endişe eden bir anne olarak Çiçek Hatun'un hasretinin, kaygılarının, endişelerinin duygusal bir dille aktarıldığı mektuplar tarihsel bağlamda ele alınarak okunmuş ve analiz edilmiştir.

Abstract

Following the death of Fatih Sultan Mehmed, his elder son Bayezid and his younger son Cem had started a struggle for the throne. While Bayezid, who emerged victorious from this struggle, ascended to the throne, Cem Sultan first took refuge with the Mamluks and then with the Knights of Rhodes and fell into the position of a prisoner. Çiçek Hatun, who acted together with her son during this process, defected to the Mamluks with him and settled in Cairo, where she lost her life. Throughout the process from the moment when Cem began his struggle for the reign until his death in Europe, Çiçek Hatun did not break off her connection with her son, she continued to communicate with him through letters. As far as is known, two of these letters have survived to the present day. There are debates about whether the first of these letters in the Ottoman Archives belongs to Çiçek Hatun. However, another letter we found in the archive, numbered TSMA.e 748/15, is of nature to put an end to these debates. As a matter of fact, the similarities between the two letters in terms of writing style, wording and content strengthen the claim that this letter belongs to Çiçek Hatun. Based on this, the study analyzes the content of two letters sent to Cem Sultan by his mother. The first of these is from the period when Cem fought with his brother as a rebel prince in Anatolia; the second is from the years of captivity in Europe. By examining these two letters from two different periods in Cem's life, it is possible to find clues about Çiçek Hatun's world of faith and feelings. In our study, the letters in which Çiçek Hatun's longing, worries and concerns are conveyed in an emotional language as a mother worried about Cem's life are read and analyzed in a historical context.

Anahtar Kelimeler

Cem Sultan · Çiçek Hatun · II. Bayezid · Cem'e mektuplar · Cem'in esareti · taht kavgası

Keywords

Cem Sultan · Çiçek Hatun · Bayezid II · letters to Cem · Cem's captivity · fight for the throne

“ Atif | Citation: Çolak, Songül, Kesici, Hümeysra. "Taht Kavgasının Ortasında Bir Valide: Çiçek Hatun'dan Oğlu Cem'e Mektuplar." *Tarih Dergisi-Turkish Journal of History* 88 (2026): 58-75. <https://doi.org/10.26650/iutd.1725369>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2026. Çolak, S. & Kesici, H.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Hümeysra Kesici kesicihumeysra@gmail.com

Extended Summary

The rulers of the Ottoman Empire were chosen from the male members of the Ottoman dynasty. This situation brought about internal dynasty conflicts and direct or indirect struggles between the members. These struggles could sometimes occur between fathers and sons, such as the struggle between Suleiman the Magnificent and his son Bayezid, but they were mostly seen between brothers. It is known that female sultans (members) were sometimes included in the power struggles experienced by the male members of the dynasty, and that competition occurred among the women of the Ottoman Empire for various reasons. One of the most important reasons for these struggles between female sultans was undoubtedly the feeling created by the aim of keeping their prince alive and making him the ruler. Indeed, the mothers of princes who knew the risk of their living sons being eliminated could form various alliances to ensure their own son's ascension to the throne and could get involved in various intrigues in order to discredit the other princes. However, the mothers of princes did not only strive to bring their sons to the throne. They also took a close interest in the education of future sultan candidates and played an active role in the upbringing of their children. So that, in the Ottoman palace, when a woman gave birth to a prince, unless otherwise stated, she would typically remain with him from the birth of the prince until her own death or until the death of the prince, and thus the princes spent most of their lives with their mothers. As can be understood from this, mothers played a major role in the formation of the princes' personalities and they spent most of their lives together. In the Ottoman Dynasty, the biggest issue that occupied the mothers and their sons who spent most of their lives together was undoubtedly the concern over succession. Because in this dynasty, each of the princes had equal rights in the throne. However, factors such as the princes' personal skills and characteristics, their mothers' power and position in the harem, the extent of their relationship and communication with their fathers - the sultans-, and the support of the state administration could either strengthen or weaken a prince's claim to the throne. However, it was a fact that the lack of a regular and specific succession system, and the existence of more than one prince after the death of a sultan or the existence of heirs of Ottoman blood who had a right to the throne, made it normal for struggles for the throne to occur. What happened between Fatih Sultan Mehmed's sons, Prince Cem - the 23-year-old son born to Çiçek Hatun - and Bayezid II - the 34-year-old son born to Gülbahar Hatun - is one of the many examples of struggles for the throne that took place in the history of the Ottoman Empire for the reasons mentioned above. This struggle for the throne between the two brothers became one of the main materials of popular culture and went down in history as the Cem Sultan Vakası. In this study, rather than the military and political struggles of Prince Cem and Bayezid II, the dialogue of Çiçek Hatun, one of the mothers in the background of this struggle, with her son Cem Sultan, the reflections of the feeling of motherhood, her desires and concerns will be discussed. The main source of the article is the letters written by Çiçek Hatun to her son Cem Sultan, and the analysis of these letters in connection with the historical process is aimed. Therefore, the study is built on the examination of two letters of Çiçek Hatun. There are different opinions about the author of the first of these letters. One of them belongs to Sakıp Yıldız. According to Yıldız, the letter was written -probably- by Molla Yegân, a 15th century scholar, to Sultan Murad II. The other opinion belongs to Münevver Okur Meriç, who compiled the biography of Sultan Cem. According to Meriç, the letter in question was written by Çiçek Hatun to her son Cem. Although different opinions are put forward about its writer, we also think that the writer of this first letter is Çiçek Hatun and we evaluate it in this context in our study. After the sudden death of Fatih Sultan Mehmed in 1481, Prince Cem did not recognize the reign of his older brother Bayezid II, who ascended to the Ottoman throne, and rebelled. After the struggles in Anatolia, Cem first sought refuge with the Mamluks and then with the Knights of Rhodes. In this struggle, his mother Çiçek Hatun, who continuously supported Cem with her unconditional maternal love and took refuge in Egypt with him, was an important part of the process. There are those who say that Çiçek Hatun was of Turkish, Serbian, Hungarian, Venetian and even French origin. However, no definite judgment can be reached about her origin. It is certain that Çiçek Hatun spent some of her approximately 60-65 years of life in Cairo, where she fled with her son and took refuge, and that she died there. Within these limitations, Çiçek Hatun's two letters that have survived to the present day provide the opportunity to get to know her more closely. These letters make Çiçek Hatun's feelings and thoughts, her world of faith and her motherhood visible. Although there are common points in the letters examined in detail below, some differences that arise due to changing situations also stand out. In the first letter, which is understood from its content to have been written before or after the struggle that took place around Bursa, there is a mother who tries to encourage her son, supports his struggle with her available means, and gives advice for his victory. However, the second letter, understood to have been written during Cem's years of captivity, reveals a more somber, more emotional, sadder, and more anxious mother in contrast to the first letter. Çiçek Hatun, who frequently includes religious elements in both letters, is a mother who prays for her son a lot and makes others pray for her son, and she appears as someone who has close relationships with people she believed possessed spiritual power and whose words she trusted. One of the most striking points seen in the second letter we examined was Çiçek Hatun's fear that her captive son Cem would commit suicide. The anxiety that the possibility of Cem committing suicide created in her mother was seen in the expression "don't destroy us (bizi yıkma)". On the other hand, Çiçek Hatun was worried that those around

her would harm him and as a mother who was aware of her son's psychological state, she advised Cem to embrace his religion and faith. She thought that only in this way would her son's spirituality be strengthened, his resistance increases and he would come out of trouble. Çiçek Hatun, who believed that her son would find salvation in both this world and the hereafter. In this way, wanted to reinforce her belief in prayers through the example of Mahmud Pasha, a historical figure. Although we cannot find how Cem Sultan's death in 1495 affected Çiçek Hatun through data, it is possible to understand from the intensity of emotion in her letters that she was very upset. Moreover, she did not live long after her son. Two dates are offered for Çiçek Hatun's death from plague: 1498 and 1503. If 1498 is accepted as correct, she could not witness the return of her son Cem's body to his hometown. However, if she died in 1503, he saw his son's body reunited with his lands and her pain was relieved to some extent. In this study, it was aimed to present a different perspective on the Cem Sultan Vakası and the history of that period by evaluating the feelings and thoughts of a woman, a mother, who remained in the background of history, in a historical context in her own words.

Giriş

Osmanlı hanedanının İmparatorluğun yegâne hükümdar ocağı olması, bu aileye mensup üyelerin dolaylı ya da dolaysız mücadelelerini ve hanedan içi çekişmeleri beraberinde getirmiştir. Bu mücadeleler daha çok kardeşler arasında görülüp olağan sayılsa da bazen Yavuz Selim'in babası II. Bayezid ile ve Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Bayezid ile olan mücadelesinde olduğu gibi baba-oğul arasında patlak veren bir drama da dönüşmüştür.

Hanedanın erkek üyeleri arasında yaşanan bu iktidar kavgalarına zaman zaman kadın sultanların da dahil olduğu, Âl-i Osman'ın kadınları arasında da çeşitli sebeplerle rekabetin yaşandığı bilinmektedir. Bugün Türk tarihine aşina her ferdin belleğinde Hürrem Sultan'ın ya da Kösem Sultan'ın belirgin bir yeri vardır. Çok farklı sebepler ile ilişkilendirilebilecek bu kadın sultanlar arası mücadelelerin en önemli nedenlerinden birini hiç şüphesiz şehzadesini hayatta tutma ve hükümdar yapma gayesinin doğurduğu hissiyat oluşturuyordu. Nitekim hayattaki oğlunun ortadan kaldırılma riskini bilen şehzade anneleri kendi oğlunun tahta çıkışını sağlamak için çeşitli ittifaklar kurabiliyor, diğer şehzadeyi gözden düşürebilmek adına türlü türlü entrikaya bulaşabiliyordu. Bütün bu bilinmezlik içinde sarayda uyanık olmak durumunda kalan şehzade anneleri sadece oğullarını tahta çıkarabilmek için çabalamıyordu. Onlar aynı zamanda geleceğin padişah adaylarının eğitimleriyle yakından ilgileniyor ve evlatlarının yetişmesinde etkin bir rol oynuyorlardı.

Anneleri onların bir nevi ilk hocası ve ilk eğitmeniydi. Şehzade anneleri 15. yüzyıl ortalarından belki de daha öncesi dönemlerden itibaren sancağa çıkan oğullarına eşlik ederdi. Annenin buradaki ağırlıklı rolü; şehzadesinin yaşamını, haremını kontrol altında tutmak, onun lalası ile birlikte 'terbiye ve nezaret' görevini yerine getirmektir¹. Hiç şüphe yok ki bu birliktelik anne-oğul arasındaki bağın kesintisiz devamı için bir fırsattı. Nitekim şehzadesinin sancak beyliği süresince yanında bulunan annesi, oğluna saltanat nasip olduğunda onunla birlikte başkente gelir ve oğlunun saltanat sürecinde de yanında bulunurdu. Şu hâlde denilebilir ki, Osmanlı sarayında bir kadın bir şehzade dünyaya getirdiğinde -aksi bir durum olmadığı sürece- şehzadesinin doğumundan kendisinin ölümüne veya şehzadesinin ölümüne kadar yanında bulunmakta, böylelikle şehzadeler ömürlerinin çoğunu anneleriyle birlikte geçirmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere anneler, şehzadelerinin kişiliklerinin şekillenmesinde büyük pay sahibiydiler ve ömürlerinin çoğunu birlikte geçiriyorlardı.

Şehzadelerin kimlik inşasında, ruhsal ve duygusal gelişiminde etkili olan anneler, soylu ya da cariyeye kökenli olmak gibi farklı sosyal statülerden gelebiliyorlardı. Fakat her durumda da hanedana bir evlat kazandıran cariyenin konumu yükseliyor, soylu kadınlardan doğan çocuklar ile cariyelerden dünyaya gelenler arasında hiçbir ayırım bulunmuyordu. Çocuklar arasında babadan geçen kanın, soyun esas kabul edildiği bu anlayış, şehzadelerin her birisine saltanatta eşitlik hakkı sunuyordu. Ancak şehzadelerin kişisel beceri ve özellikleri, annelerinin haremdeki gücü, konumu, babalarıyla-padişahlarla- olan ilişkisinin, iletişiminin boyutu, devlet idaresinin desteği gibi faktörler şehzadeleri tahta yakınlaştırıyor veya uzaklaştırabiliyordu. Ancak şu bir gerçektir ki, düzenli ve belirli bir veraset sisteminin olmayışı, öte

¹Leslie P. Peirce, *Harem-Hümayun Osmanlı İmparatorluğunda Hükümlerlik ve Kadınlar*, çev. Ayşe Bertay, Tarih Vakfı Yurt Yay., Ankara 2012, s. 30.

yandan bir padişahın ölümünden sonra birden fazla şehzadesinin bulunması veya Osmanlı kanından gelen tahtta hak sahibi olan varislerin varlığı saltanat için mücadelelerin yaşanmasını olağan kılıyordu.

Osmanlı İmparatorluk tarihinde söz konusu gerekçeler ile yaşanmış çok sayıda saltanat mücadelesi örneği bulmak mümkündür. Tıpkı Fatih Sultan Mehmed'in oğulları Şehzade Cem ile ağabeyi II. Bayezid arasında yaşananlar gibi. Popüler kültürün ana malzemelerinden biri hâline gelen ve tarihe *Cem Sultan Olayı* olarak geçen bu vaka hem edebiyatın hem tarihin hem sosyal medyanın rağbet gösterdiği temalardan biri olmuştur.

Bahse konu olan olay Fatih Sultan Mehmed'in yeni bir sefer hazırlığı içindeyken Gebze Ovası'nda 3 Mayıs 1481'de vefat etmesiyle başlamıştı². Şehzade Mustafa daha babası hayatta iken vefat ettiğinden Fatih'in geride tahta aday iki oğlu bulunuyordu. Bunlardan büyüğü 34 yaşındaki Gülbahar Hatun'dan doğma Bayezid idi. Çiçek Hatun'dan doğan 23 yaşındaki Cem ise küçük oğuldu. Dolayısıyla şehzadeler baba bir anne ayrı iki kardeşti. Görünürde her iki şehzadenin tahtı elde etme noktasında eşit hakka sahip olduğu düşünülse de şehzadelerin faaliyetleri, askerinin -özellikle kapıkulu askerinin- desteği, ulemanın tarafgirliği, annelerin rolü gibi faktörler, şehzadelerin aslında tahta eşit mesafede bulunmadıklarını gösteriyordu.

Bu çalışmada farklı konumlarda bulunan iki şehzadenin askerî ve siyasi mücadelelerinden ziyade bu mücadelenin arka planında bulunan annelerden Çiçek Hatun'un oğlu Cem Sultan ile olan diyalogu, annelik hissiyatının yansımaları, arzuları, kaygıları ele alınacaktır. Makalenin ana kaynağını Çiçek Hatun tarafından oğlu Cem Sultan'a yazılan mektuplar oluşturmakta, bu mektupların tarihsel süreç ile bağlantılı analizi hedeflenmektedir. Dolayısıyla çalışma, Çiçek Hatun'un iki mektubunun incelenmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu mektuplardan ilkinin Çiçek Hatun'a aidiyeti noktasında farklı görüşler mevcuttur. Bunlardan biri Sakıp Yıldız'a aittir. Yıldız'a göre mektup -bir ihtimal- 15. yüzyıl âlimlerinden Molla Yegân tarafından Sultan II. Murad'a yazılmıştır³. Diğer görüş ise, Sultan Cem'in biyografisini kitaplaştıran Münevver Okur Meriç'e aittir. Meriç'e göre, söz konusu mektup Çiçek Hatun tarafından oğlu Cem'e hitaben yazılmıştır.

Bahsi geçen bu mektubun Çiçek Hatun'a aitliği hususunda biz de Okur Meriç ile aynı görüşü paylaşmaktayız. Nitekim iki mektup incelendiğinde gerek yazım tarzı gerek üslubu gerekse kullanılan kelimeler ve muhtevalarındaki duygusal ve dinî öğelerin yoğunluğu büyük ölçüde örtüşmektedir. Mesela Çiçek Hatun'a ait olduğunu düşündüğümüz her iki mektup da "Ba'de'd-du'â, benüm Sultânüm selâm ve du'â idüb iki şâh gözlerünüzden öperim" cümlesi ile başlamaktadır. Kaldı ki o dönem Cem'in rakibi II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun da oğluna yazdığı mektuplarına aynı ifade ile başlıyor: "Ba'de'd-du'â Sultanım Hazretlerine selâm ve dua edüb iki şâh gözlerinden öperim, kabul kılasız" diye hitap ediyordu⁴. Öte yandan her iki mektubunda aynı kalemde çıktığı, aynı yazı tipi ile yazıldığı açıkça görülebilmektedir. Örneğin birinci mektuptaki "benüm sultânüm" yazımı ile ikinci mektupta geçen "benüm" ve "sultânüm" yazımı aynıdır. Burada sadece iki kelime üzerinden gösterdiğimiz bu benzerliklerde verilen mektupların tamamında kıyaslama yoluyla fazlaca tespit edilebilmektedir.

1. Bir Ormanda İki Aslan Olmaz

Fatih Sultan Mehmed öldüğünde her iki şehzadenin sancağına da Padişahın vefatını iletme üzere veziriazam Karamanî Mehmed Paşa tarafından ulaklar gönderilmişti. Şehzade Bayezid'e Keklik Mustafa adında bir çavuş, Şehzade Cem'e de kimliği bilinmeyen haberciler havale edilmişti⁵. Ancak Cem'in ulakları Anadolu Valisi Bekir Bey ve Şehzade Bayezid'in damadı Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından alıkonularak idam edilmişti⁶. Varislerden hangisinin önce İstanbul'a

²Münevver Okur Meriç, *Sultan Cem'in Hayatı, Esareti, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirleri*, Kişisel Yay., Ankara 2006, s. 35.

³Sakıp Yıldız, *Fatih'in Hocası Molla Gürânî ve Tefsiri*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 1988, s. 48-51, 72-75.

⁴M. Çağatay Uluçay, *Haremden Mektuplar*, I, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2021, s. 22-23.

⁵Aşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, çev. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, Koç Kültür Sanat Tanıtım Yay., İstanbul 2003, s. 273-274.; Hoca Sadettin Efendi, *Tacüt Tevârih*, III, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1979, s. 185-187.

⁶Okur Meriç, a.g.e., s. 39.

ulaşacağı heyecanla beklenirken başta Karamanî Mehmed Paşa'nın ve diğerlerinin aldığı tüm önlemlere rağmen Sultan'ın ölüm ve Şehzade Cem'e ulak çıkartıldığı haberi etrafa yayılmıştı. Bu durum özellikle Bayezid'i destekleyen yeniçerileri galeyana getirmiş, ayaklanan asker Veziriazam Karamanî Mehmed Paşa'yı öldürüp bazı haneleri yağmalamıştı⁷. Mevcut ortam Şehzade Bayezid'in tahta çıkışıyla yatışmış gibi görünse de saltanat daha büyük yeni bir problemle karşılaşmıştı. Tahtın kendi hakkı olduğunu ileri süren Şehzade Cem, ağabeyi Sultan II. Bayezid'in saltanatını tanımayarak ayaklanmıştı. Böylelikle Bayezid ve Cem arasında Şehzade Cem'in ölümüne kadar sürecek bir taht mücadelesi başlamıştı.

Veraset hakkını kendilerinde gören Şehzade Cem ve taraftarları bunu birkaç esasa dayandırmaktaydı. Bunlardan ilki Fatih Sultan Mehmed'in tedvin ettirdiği Kanunname'de sadece Cem'den söz etmesiydi. Kanunname'de geçen: "... 'vâris-i mülk-i Süleymânî nûr-ı hadaka-i sultanî' rû'ûsü's selâtîn sâhibü'l-izzü ve't-temkîn mahz-ı lutfullâhî'l-kirâm oğlum Sultan Cem edamAllahu bekah yazıla,"⁸ cümlesi içinde geçen 'oğlum Sultan Cem' ve 'vâris-i mülk-i Süleymânî' ifadeleri babasının taht için Şehzade Cem'i işaret ettiği bir vasiyetname gibi telakki edilmişti⁹. Öte yandan Şehzade Cem'in 1474'te Karaman gibi önemli bir valiliğe getirilmesi, 1478'de Rodos Şövalyeleriyle yapılan müzakereleri yürütmekle görevlendirilmesi, Otlukbeli Savaşı'nda bizzat Fatih Sultan Mehmed tarafından kendi yerine naip olarak bırakılması gibi hususlar onun babası tarafından devlet işlerinde Bayezid'e tercih edildiği şeklinde yorumlanmaktaydı¹⁰.

Bu düşüncelerle harekete geçen Cem, hak ettiğine inandığı hükümdarlığı elde etmek için ağabeyine karşı Anadolu'da mücadeleye girişmişti. İki kardeş arasında meydana gelen bu taht mücadelesi sadece tarafları değil onların en yakınlarını, aile bireylerini de etkilemişti. Şüphesiz bu etkiyi en derinden hissedenler -aksi bir durum olmadığı sürece- şehzadenin doğumundan ölümüne kadar yanında bulunan anneleriydi. Gülbahar Hatun'un hayatı oğlu Şehzade Bayezid'in padişah olmasıyla; Çiçek Hatun'un hayatı ise oğlu Şehzade Cem'in ağabeyine isyan etmesiyle farklı bir safhaya evrilmiştir. Gülbahar Hatun bir padişah annesi, Çiçek Hatun ise asi bir şehzade annesi olarak anılmıştır. Esasında her ikisi de Osmanlı Hanedanı'na birer şehzade kazandırmış olsalar da Fatih Sultan Mehmed'in eşleri olarak pek tanınmazlar. Onlar, daha çok Fatih'in ölümünün ardından başlayan mücadele sürecinden yani oğulları üzerinden bilinmektedirler.

Gülbahar Hatun, Osmanlı Hanedanında oğlunun padişahlığını görebilmiş yirmi üç kadından birisidir¹¹. Payitahta gelerek haremın başına geçmiş ve ölene dek oğlunun saltanatında yanında bulunmuştur. "Kendisinin hayatta olduğu tarihlerde henüz 'Valide Sultan' ünvanı kullanılmaya başlanmamış olmasına karşın Gülbahar Hatun bir valide sultan olarak hareket etmiş¹²." Çiçek Hatun ise bir padişah annesi olmamasına rağmen Osmanlı sultanlarının eşleri arasında özel bir yer edinmiştir. Cem ile birlikte bir daha dönmek üzere ülkesinden ayrılmış, Cem'in Rodos Şövalyelerine iltica etmesiyle oğlundan kopmuş, Kahire'de bir *sığınmacı* olarak vefat etmiştir¹³.

2. Çiçek Hatun: Soylu Bir Esire mi Yoksa Bir Bey Kızı mı?

Cem Sultan'ın annesi Çiçek Hatun'un hayatına dair elimizdeki bilgiler oldukça sınırlıdır ve hayatının seyri daha çok oğlu Cem Sultan'ın yaşantısından çıkarımlar yapılarak elde edilebilmektedir. Kökeni, Osmanlı sarayından önceki hayatı günümüzdeki belgelerle hâlâ açıklığa kavuşturulamamıştır. Bu durum Çiçek Hatun'un kökenini yoruma açık hâle getirmiş, konu ile alakalı olarak yerli ve yabancı yazarlar farklı farklı görüşler ortaya koymuşlardır¹⁴. Onun bir Türk

⁷Hoca Saadettin, a.g.e., s.186-187; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988, s. 163.

⁸Fatih Sultan Mehmed, *Kanunname-i Al-i Osman*, haz. Abdülkadir Özcan, Kitabevi Yay., İstanbul 2007, s. 25.

⁹İsmail Hikmet Ertaylan, *Sultan Cem*, Alfa Yay., İstanbul 2015, s. 155.

¹⁰Okur Meriç, a.g.e., s. 48-49.

¹¹Ali Akyıldız, "Valide Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLII, 494.

¹²Ali Açıklık-Kübra Dursun, "Yeni Belgeler Işığında Gülbahar Hatun'un Hayatı ve Şahsiyeti", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sonbahar Özel Sayı (2020), s. 5.

¹³Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, Alfa Yay., İstanbul 2015, s. 157.

¹⁴Peirce, a.g.e., s. 47.; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2021, s. 41.; Ertaylan, a.g.e., s. 22-23.; Sakaoğlu, a.g.e., s. 157-158.; Ahmet Refik Altınay, *Sultan Cem*, Kapra Yay., İstanbul 2021, s. 12.

beyinin kızı olduğunu belirtenler olduğu gibi aslını Fransız, Macar, Sırp hanedanına dayandıranlar ve hatta İtalyan bir köle olduğunu savunanlar dahi olmuştur¹⁵. Nitekim Şehzade Cem'in İtalyancayı ve Rumca'yı okuyup yazabildiğinden hareket eden Mehmed Tevfik Paşa'ya göre Cem'in bu dillere olan hâkimiyeti annesinin Venedikli bir esire yani İtalyan olmasıyla bağlantılıydı¹⁶.

Öte yandan Çiçek Hatun'un çağdaşı olan, onun Kahire'deki yaşamına şahitlik eden Mısırlı Tarihçi İbn İyas (1448-1524) Çiçek Hatun'un esire olduğuna vurgu yapan diğer bir müelliftir. Çiçek Hatun, oğlu Cem Mısır'a yani Memlûk Devleti'ne iltica ettiğinde onunla beraberdi ve Cem'in Mısır'dan ayrılmasından sonra da ölümüne kadar (1498) yıllarca Kahire'de yaşayıp orada vefat etmişti. Dolayısıyla bu durum, bir şahit gözüyle İbn İyas'ın aktardığı bilgileri önemli kılmaktadır. Kahireli İbn İyas, "Çiçek Hatun, Saray-ı Hümayundaki esirelerden biridir," demektedir¹⁷. Bu görüş dikkate alındığında Çiçek Hatun, Osmanlı Sarayında cariye sınıfından bir kul statüsündeydi.

Buraya kadar dile getirdiğimiz yaklaşımlar Çiçek Hatun'un cariye kökenli olduğu ya da kökeninin bilinmeyeceğine yöneliktir. Fakat Çiçek Hatun'un yabancı değil Türk olabileceğini belirten görüşler de mevcuttur. Bunlardan bir tanesi İsmail Hami Danişmend'e aittir. Cem Sultan'ın Ali adlı bir dayısının olduğuna dikkat çeken Danişmend, buradan hareketle Çiçek Hatun'un yabancı kökenli bir kadın olma ihtimaline şüpheli bakar¹⁸. Bu görüşe benzer bir fikri savunan Münevver Okur Meriç, Çiçek Hatun'un mektuplarında kullandığı kelimelerin etimolojisinden ve ifadelerinden yola çıkarak onun Türk olduğuna vurgu yapmıştır.¹⁹ Nitekim Meriç'e göre, Çiçek Hatun'un oğlu Cem'in zorlu mücadelesi sırasında yazdığı mektupta evliyalardan yardım istemesi onun inançlı bir Müslüman olduğunu gösteriyordu ve kullandığı kelimeler de Kütahya bölgesine özgüydü. Bu noktadan hareketle Meriç, Çiçek Hatun'un bu bölge beylerinden birinin kızı ve hatta bir olasılık Germiyan Beyliği'nin bir sultanı olduğu ihtimalini dikkatlere sunmuştur²⁰. Meriç'e göre ayrıca Çiçek Hatun'un Türk olduğuna dair bir başka delil de Cem'in teyzesi Hatice Sultan ile birkaç cariyesine tahsisat verildiğine dair mevacic defterlerinde yer alan kayıtlardır²¹. Bütün bu dayanak noktalarından hareketle Meriç, -aksi ilmen ispatlanıncaya kadar- Çiçek Hatun'un bir Türkmen beyinin kızı olduğunu veya en azından yabancı olmadığını savunur²².

Günümüzde Çiçek Hatun'un Türk, Fransız, Sırp, İtalyan (Venedikli), Macar, Rum olabileceğine dair öne sürülen tüm bu görüşlerin doğruluğunu ispatlayacak şu an için herhangi bir maddi delil bulunmamaktadır. Aynı şekilde bir hanedana mensubiyeti, soylu bir prenses ya da aksine bir cariye olup olmadığı da kesin değildir. Çiçek Hatun'un şahsı ve ailesi etrafında dönen tartışmalar kadar onun hareme ne zaman ve nasıl girdiği de net değildir. Ancak Şehzade Cem'in 1459'da doğduğu göz önünde tutulduğunda Çiçek Hatun'un İstanbul'un fethi sırasında veya sonrasında hareme girdiği hususunda bir fikir birliği bulunmaktadır²³. Öte yandan Çiçek Hatun'un; Fatih ile ne zaman tanıştırdığı, ne zaman evlendiği veya aralarında nikah olup olmadığı, hangi şehirde, hangi sarayda, hangi haremde bulunduğu ve Fatih ile muhabbetinin boyutu bilinmese de onun bir padişah eşi olarak yirmi üç yıldan fazla yaşam sürdüğü ve Fatih'in sarayında oğluyla birlikte sancağa çıkana kadar on iki yıldan az olmayacak süre yaşadığı bilinmektedir²⁴.

¹⁵İsmet Sarıbal, "Fatihli Mehmed Tevfik Paşa'nın Şehzade Cem Kitabı", *Tarih Okulu Dergisi*, XXXIV (Haziran 2018), s. 206. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1289>.

¹⁶Sarıbal, a.g.m., s. 206.

¹⁷Sakaoğlu, a.g.e., s. 159.

¹⁸Ertaylan, a.g.e., s. 22.

¹⁹Okur Meriç, a.g.e., s. 65-67, 271-282.

²⁰Okur Meriç, a.g.e., s. 65.

²¹Okur Meriç, a.g.e., s. 278-279.

²²Okur Meriç, a.g.e., s. 276-279.

²³Uluçay, *Padişahların Kadınları*, s. 41.; Sakaoğlu, a.g.e., s. 160.

²⁴Sakaoğlu, a.g.e., s. 160.

3. Bir Dönüm Noktası: Cem'in Dünyaya Gelişi

Fatih'in haremde Çiçek Hatun'un statüsü hanedana bir şehzade kazandırmakla yani Cem'in doğumuyla değişmişti. Doğum yılının 1459 olduğu konusunda araştırmacılar hemfikir olmakla beraber gün ve ay konusunda netlik sağlanmadığından aralık ayı genel kabul görmüştür. Doğum yeri olarak genellikle Edirne Sarayı gösterilmekle beraber İstanbul olduğunu belirtenler de vardır²⁵.

Osmanlıda mevcut bir usulün gereği olarak Şehzade Cem'in sancağa çıkma vakti geldiğinde Kastamonu'ya gitmesi uygun bulunmuştu. Fatih'in sarayından tam olarak ne zaman ayrıldığı ve Cem'in yaşı konusunda muhtelif kaynaklar çeşitli görüşler belirtmişse de ortak sonuç Cem'in 9-10 yaşlarında sancağa çıktığıdır²⁶. Çiçek Hatun'un da oğlu Cem ile birlikte Kastamonu'ya gittiği konusunda kaynaklarda bir bilgi yoktur; ancak annelerin oğullarıyla birlikte sancağa gitmeleri geleneğinden yola çıkılarak onunla birlikte gittiği kabul edilmektedir. Şu hâlde Kastamonu'ya oğluyla gittiği düşünülen Çiçek Hatun, burada oğlunun sancakbeyliği süresince yanında kalmıştır²⁷. Bu zaman zarfında Şehzade Cem, sünnet olması gerektiğinden babası Fatih tarafından İstanbul'a getirilmiştir. Kaynaklarda her ne kadar bu sünnet düğünü için anne ile oğlun İstanbul'a birlikte geldiği bilgisi yer almasa da büyük ihtimalle bu merasimde Çiçek Hatun oğluna eşlik etmiştir. Bu ihtimalden hareketle her ikisinin de uzun bir aradan sonra ilk defa Fatih'in yanında bulunduğu söylenebilir.

Şehzade Cem'in sünnet merasimi Fatih Sultan Mehmed'in Uzun Hasan üzerine düzenleyeceği seferin hemen öncesinde yapılmıştı. Fatih Sultan Mehmed ne kadar süreceği belli olmayan Doğu Seferi öncesinde şehzadesinin sünnetini halletmek istemişti. Sünnet düğününün ardından Fatih, Kara Süleyman ve Nasuh Bey adlı iki tecrübeli adamını Cem'in hizmetine vererek onu vekaleten İstanbul'da bırakmış²⁸, büyük oğulları Mustafa ve Bayezid'i yanına alarak Uzun Hasan ile yapılacak savaşa (1473) gitmişti²⁹. Fatih Sultan Mehmed'in Akkoyunlu Uzun Hasan üzerine yaptığı bu sefer sırasında Şehzade Cem ve devlet erkânı uzun süre ordudan haber alamamıştı. Bu süre zarfında İstanbul'da Fatih'in esir düştüğüne, ordunun dağıldığına dair birtakım söylentiler yayılmıştı. Bu söylentilere binaen Şehzade Cem'in affedilmesi mümkün olmayan bir harekette bulunduğu, etrafındakilerin telkinleri ve teşvikleriyle maiyetini kendisine biat ettirdiği bilinmektedir³⁰. Oğlu Cem'in etrafındakilerin biatını alarak kendisini sultan ilan etmesine Çiçek Hatun'un nasıl bir tepki verdiğini bilemiyoruz. Dolayısıyla oğlunu cesaretlendirdi mi, yaptığının babasına bir ihanet olduğunu söyledi mi, eşine mi oğluna mı sadık kaldı bunlar bilinmiyor. Ancak savaştan muzaffer bir şekilde dönen Fatih Sultan Mehmed yokluğunda İstanbul'da yaşanan olayları öğrenmiş ve olayın sorumluları olarak kabul ettiği kişileri hiç vakit kaybetmeden cezalandırmıştır; fakat Şehzadesi Cem'e ve anne Çiçek Hatun'a dokunmamıştır³¹.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'a dönmesiyle birlikte Cem Sultan da sancak merkezi olan Kastamonu'ya dönmüştür. Bu durumda Çiçek Hatun'un da oğlu Cem ile Kastamonu'ya gittiğini söyleyebiliriz. Cem'in Kastamonu'daki yılları, onun ruh dünyasının şekillenmesinde, edebî kimliğinin oluşmasında, tarihi ve kültürel dünyasının zenginleşmesinde büyük

²⁵Hoca Saadettin, a.g.e., s. 39.; Ertaylan, a.g.e., s. 13.; Okur Meriç, a.g.e., s. 1-2.; Mahmut H. Şakiroğlu, "Cem Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VII, 283.

²⁶Hoca Saadettin, a.g.e., s. 100-101.; Ertaylan, a.g.e., s. 34-35.; Şakiroğlu, a.g.m., s. 283. Altınay, a.g.e., s.12.

²⁷Altınay, a.g.e., s. 12.

²⁸Cem'e verilen görev konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı yazarlar Cem'in İstanbul'da hükümet vekilliği görevine veya İstanbul muhafızlığına; bazı yazarlar ise Cem'in Edirne/Rumeli muhafızlığına getirildiğini belirtir, bkz. "Bütün hazırlıklarını tamamlayan Fâtiḥ Sultan Mehmed, İstanbul'un muhafazasına küçük oğlu Şehzade Cem'i tayin ettikten sonra Şevval 877'de (Mart 1473) Üsküdar'dan hareket etti," demektir. Erhan Afyoncu, "Otlukbeli Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV, 5.; Bir diğer görüş, "... Kastamonu valisi küçük oğlu Şehzade Sultan Cem'i güvendiği iki adamı Kara Süleyman ve Nasuh Bey'lerle beraber Edirne'de Rumeli muhafızlığı ile görevlendirdi ve kendi yerine naip olarak Edirne muhafazasına tayin etti," şeklindedir. Okur Meriç, a.g.e., s. 10.; Şakiroğlu ise "... 1469'da Kastamonu'ya sancak beyi olarak gönderildi. Burada kısa bir süre kaldıktan sonra önce İstanbul'a, oradan da Rumeli'ye gitmesi emredildi," diyerek bu savaşı işaret eder Şakiroğlu, a.g.m., s. 283.

²⁹Ertaylan, a.g.e., s. 54-56.

³⁰Ertaylan, a.g.e., s. 56.; Ayrıca bkz. "... Osmanlı ordusu bu şekilde kırk gün yol almasına rağmen Uzun Hasan ile karşılaşmadı. İstanbul'la düzenli haberleşme sağlanmadığı için Osmanlı başşehrine Akkoyunlular'ın galip geldiği rivayetleri ulaşmış, bunun üzerine Şehzade Cem kendi otoritesini kurma faaliyetlerine başlamıştı," Afyoncu, a.g.m., s. 5.; "Babasının 1473'te Otlukbeli'de Akkoyunlular'la mücadelesi sırasında mağlup olduğu yolundaki söylentiler üzerine lalaları Nasuh ve Kara Süleyman kendisine biat ettiler. Ancak bunu duyan Fâtiḥ oğlunu azarladığı gibi lalalarını da öldürttü," Şakiroğlu, a.g.m., s. 283.

³¹Altınay, a.g.e., s. 13.

rol oynamıştır³². Onun buradaki valiliği, ağabeyi Şehzade Mustafa'nın ölümüne dek altı yıldan fazla sürmüştür³³. Nitekim ağabeyinin ölümü üzerine onun yerine Aralık 1474'te Karaman valiliğine getirilmiştir. Karaman valiliği devam ederken babası tarafından Rodos Şövalyeleriyle barış müzakereleri konusu için 1478'de İstanbul'a çağrılmış ve bu diplomatik görevle 1479'de Patara'ya elçi olarak gitmiştir³⁴. Görevini tamamlayan Cem, Karaman'a döndüğünde Çiçek Hatun tarafından evlendirilmiştir. Bu evlilikte annesi Çiçek Hatun'un rolü olduğuna şüphe yoktur. "Kaynaklar, 1479'da Konya'da, haremdeki cariyelerden birini nikahına aldığını, Çiçek Hatun'un oğlunu evlendirdiğini, ertesi yıl da oğlu Oğuz'un doğduğunu,"³⁵ belirtmektedir.

Fatih Sultan Mehmed'in 3 Mayıs 1481'deki ani vefatı, anne-oğulun hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu olay, Cem Sultan'ın Avrupa'da ölümüyle son bulacak esaret yıllarının ve Çiçek Hatun'un bir mülteci olarak 1498'de Kahire'de sona erecek hayatının kapılarını aralamıştır³⁶. Vefat haberini Konya'da alan Şehzade Cem, gerçek saltanat varisinin kendisi olduğuna inanarak tahta çıkan ağabeyi II. Bayezid'in padişahlığını tanımamış ve Bursa üzerine yürüyerek bir isyan başlatmıştır.

4. Savaşın Gölgesinde: Çiçek Hatun'un Mektubu Üzerine

Çiçek Hatun'un Fatih'in ölümünden sonraki hayatına dair bilgiler "Cem'in yanında oluşu, ondan ayrılışı, mektuplaşması gibi ilişkilerle sınırlıdır³⁷." Bu sınırlılıklar içinde bize Çiçek Hatun'u daha yakından tanıma fırsatı veren günümüze ulaşmış iki adet mektup bulunmaktadır. Çiçek Hatun'un iç dünyasına ve inanç dünyasına kapı açan bu mektuplardan ilki, Fatih'in vefatını müteakip 1481 yılında Cem ile Bayezid arasında Bursa'da gerçekleşen savaş öncesinde veya hemen sonrasında yazılmıştır³⁸. Okur Meriç'in kitabında da yer verdiği (Ek 1) bu mektup mücadele esnasında Cem'i cesaretlendirmek için Konya'dan yazılmış ve gönderilmiştir³⁹.

Çiçek Hatun'un, oğlu Cem'in II. Bayezid'in üzerine yürüme kararına nasıl bir tepki verdiği, bu kararın oluşmasında etkisinin olup olmadığı, oğlunun ve kendisinin akıbeti hakkında neler düşündüğünü bilmek imkânsızdır. Ancak bu savaş sürerken Cem'e gönderdiği mektubu üzerinden mücadeleye bakışını okumak, Cem'e ne tür telkinlerde bulunduğunu, fikirlerini anlayabilmek mümkündür.

Annesinin Cem'e selam ve duası ile başlayan mektubunda ilk dikkat çeken nokta Fatih'in şeyhülislamı Monla Gürani'nin Çiçek Hatun'un yanına geldiğidir. Devrin önemli ilim adamlarından olan Monla Gürani ölene kadar (1488) II. Bayezid devrinde de şeyhülislam olarak kalmış bir kişidir. Bu kişinin Çiçek Hatun'un yanında niçin bulunmuş olabileceği sorusunun akla ilk gelen cevabı onun elçi olarak Bayezid tarafından gönderilmiş olduğudur. Çiçek Hatun yazısında Cem'e Monla Gürani'yi hemen geri gönderip göndermemek ya da kendisinden haber gelinceye kadar bekletmek konusunda fikir sormaktadır. Bu konuda cevabını yazıp, mühürleyip acil bir şekilde göndermesini istemektedir.

Çiçek Hatun bu esnada oğlunun başarılı olmasını manen desteklemek adına farklı bir yol da denemektedir. O yol, "aziz kişidir" dediği bir şeyhin dualarına başvurmaktır. Fakat bu yolun da kendisini ürküttüğünü, duyulmasından korktuğunu "sizünle bizüm aramızda kalsun" demesinden anlıyoruz. Öyle anlaşılıyor ki bu şeyh yüz akçe karşılığında Cem'e dua edecekti. Bir aziz olarak nitelendirilen şahıs Çiçek Hatun'una ve oğluna her daim duada olan erenlerin yönlendirmesiyle dua ettiğini ve söylediklerini erenlerin izniyle söylediğini belirtiyordu.

³²Kemal Yavuz, "Frengistan'da Ağlayan Bir Şair: Ölümünün 515. Yılında Cem Sultan", *Journal of Turkish Language and Literature*, sayı 40 (Kasım 2011), s. 272.

³³Okur Meriç, a.g.e., s. 15-21.; Altınay, a.g.e., s. 15.

³⁴Sakaoğlu, a.g.e., s. 164.

³⁵Sakaoğlu, a.g.e., s. 165.

³⁶Uluçay, *Padişahların Kadınları*, s. 41.

³⁷Sakaoğlu, a.g.e., s. 160.

³⁸Okur Meriç, a.g.e., s. 65.

³⁹Okur Meriç, a.g.e., s. 66-67.

Öte yandan mektuba bir bütün olarak bakıldığında en dikkat çekici noktayı görmüş geçirmiş, ümitsiz, kaygılı bir annenin evladına nasihatleri oluşturuyordu. Çiçek Hatun, “padişahsın” dediği Cem’e öncelikle gözünü açmasını, ardından elini açık tutmasını yani cömert olmasını öğütüyordu. Nitekim “kimine virmeg ile kimine eyi söylemeg ile güler sûret gösterün” diye yazan Çiçek Hatun, insan ilişkilerini çözmüş bir anne edasıyla kimi insanların bir şeyler verilerek, kimi insanların ise tatlı dil ve güler yüz ile yola gelebileceğini bilmekteydi.

Mücadele devam ederken, Çiçek Hatun elindeki sınırlı güç ve imkânlar ile oğluna destek olmaya çabalıyordu. Oysaki güç dengesi bakımından II. Bayezid ve taraftarları oğlu Cem’e karşı daha üstündü⁴⁰. Bunun farkında olan Çiçek Hatun; sıklıkla hocalara, dualara sığınıyor, bu yoldan oğlunun muzaffer olacağına inanıyor ve bu inancı da oğluna aşılama çalışıyordu. Öyle ki Çiçek Hatun, oğluna hem dünya hem ahiret padişahı olması için gece gündüz dua edildiğini yazıyordu.

5. Çiçek Hatun-Cem Sultan Ayrılığı

Sultan Cem, annesi gibi güç dengelerinin eşit olmadığını farkındaydı; bu yüzden Bursa Savaşı’ndan sonra ağabeyi II. Bayezid ile barış görüşmesi yapması için İstanbul’a büyük halaları Selçuk Hatun⁴¹’u, Molla Ayas’ı ve Şükrullah oğlu Ahmed Çelebi’den oluşan heyeti göndermişti⁴². Selçuk Sultan; iki kardeşin arasını bulmaya çalışmış, Cem’in Anadolu’nun kendisine; Rumeli’nin ağabeyine kalması yönündeki teklifini II. Bayezid’e iletmıştır. Ancak bu teklif “hükümdarlar arasında merhamet olmaz” diyen II. Bayezid tarafından reddedilmişti⁴³. Bu süreç tarafları, 20 Haziran 1481’de Yenişehir ovasında ikinci defa karşı karşıya getirmiş, yenilen Cem, Memlük Sultanına sığınmak zorunda kalmıştı. Ama bu yeni başlangıçta Cem Sultan yalnız değildi. Nitekim annesi Çiçek Hatun, haremi, İstanbul’da bulunan oğlu Şehzade Oğuz haricindeki evlatları onunla beraberdi. Artık onlar Mısır’da birer mülteciydi.

Kahire’de Memlük Sultanı Kayıtbay tarafından Cem ve ailesi teveccüh ile karşılanmıştır. Burada kaldığı süre içerisinde Cem Sultan,- tartışmalı olmakla beraber- annesi ve eşiyle birlikte Sultan Kayıtbay’dan izin alarak hac vazifesini yerine getirmek üzere Mekke’ye gitmiştir. Osmanlı hanedanı içinde hac farızasını yerine getiren tek fert olan Cem’in hacca gittiği kesin olmakla birlikte annesi Çiçek Hatun’un ve hanımının yanında olup olmadığı müphemdir⁴⁴. Bu noktada Cem ve ailesini Kahire’deki yaşantısına şahitlik eden Memlüklü tarihçi İbn İyas’ın verileri dikkate alındığında Çiçek Hatun’un da oğluyla birlikte hacca gitmesinin yüksek ihtimal olduğu söylenebilir⁴⁵.

Hac vazifesi dönüşünde Şehzade Cem, Anadolu’dan gelen çağrılar etkisiyle yeniden harekete geçmiştir. Sultan Kayıtbay’dan para ve asker yardımı alan Cem, Anadolu’ya geçmiştir. Bu gidişinde, annesini ve ailesini güven duyduğu birkaç adamı ile Kahire’de bırakmıştır. Şehzade Cem Kahire’den 26 Mart 1482’de ayrılmıştır; bu ayrılıktan sonra anne-oğul birbirini bir daha tekrar görememiş ve birbirlerine hasret ölmüşlerdir.

İki kardeş arasında 1482 yılının bahar aylarında Anadolu’da tekrar başlayan mücadele sırasında taraflar arasında elçiler karşılıklı olarak gidip gelmiştir. Bu gidip gelmeler sonuç vermeyince II. Bayezid, Cem sorununu kökünden halletmenin yollarını aramaya başlamış, bu doğrultuda kardeşine ölüm takibi başlatmıştır⁴⁶. Bu takipten ve abisinin saldırısından kurtulmak isteyen Cem, son aşamada Rumeli tarafına geçmeye karar vermiştir. Bu doğrultuda Rodos Şövalyelerine başvurmuş, onlardan olumlu yanıt alınca 26 Temmuz 1482’de bir daha sağ olarak göremeyeceği memleketinden ayrılmış, Avrupa’da on üç yıl sürecek ve ancak ölümüyle sonlanacak esaret hayatına başlamıştır⁴⁷.

⁴⁰Ertaylan, a.g.e., s. 162.

⁴¹Selçuk Sultan, Çelebi Sultan Mehmed’in kızı, II. Murad’ın kardeşi, Fatih Sultan Mehmed’in halası ve Bayezid ve Cem’in büyük halasıydı.

⁴²Ertaylan, a.g.e., s. 193., Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., s. 195.

⁴³Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., s. 196.

⁴⁴Okur Meriç, a.g.e., s. 87; Ertaylan, a.g.e., 216.; Altınay, a.g.e., s. 35.

⁴⁵Okur Meriç, a.g.e., s. 87.

⁴⁶Okur Meriç, a.g.e., s. 111.

⁴⁷Ertaylan, a.g.e., s. 243.

Şehzade Cem bunları yaşarken Kahire'de arkasında bıraktığı Çiçek Hatun'un ve ailesinin neler yaşadıklarına dair kaynaklarda çok az bilgi vardır. Hakkında zaten sınırlı bilgi bulunan Çiçek Hatun'a ait veriler oğlu Cem'den ayrılması ile daha da azalmıştır. Nitekim bundan sonra Çiçek Hatun'la ilgili bilgilerimiz oğlunun kurtarılması için verdiği mücadeleyle, oğluyla mektuplaşmasıyla ve haberleşmesiyle sınırlı kalmıştır.

Bu süreçte Mısır'da bulunan Çiçek Hatun ile oğlu Cem arasındaki mektuplaşmaya Paolo di Colle ve Nikolas adında iki casus yardım etmişti⁴⁸. Zira Şehzade Cem Avrupa'da sıkı takip ve gözlem altında tutuluyor, Şövalyeler Cem'in kendilerinden habersiz kimseyle görüştürmek istemiyor, ailesinden biriyle haberleşmesinin önüne geçiyorlardı. Bu yüzden Şehzade Cem casuslar ve güvenilir adamları vasıtasıyla dış dünya ile-Kahire'deki annesi ve ailesiyle- haberleşme imkânı bulabiliyordu. Ahmet Refik Altınay'a göre Cem'in yabancı pek çok sırdaşı vardı. Mesela bunlardan birisi Nicolas de Nicosie adında bir kişiydi. Bu şahıs Savoie'da bulunan Sultan Cem'le validesi arasında cereyan eden gizli haberleşmeyi idare ediyordu. Hatta bir defasında Venediklilerce alıkonulmuş ve üzerinde Cem Sultan'ın annesine gönderdiği bir mektup bulunmuştu⁴⁹. Ele geçirilen Mektup Venedikliler tarafından II. Bayezid'e gönderilmiştir. II. Bayezid, eline geçen mektuplara binaen Mısır Sultan'ından Cem'in zevcesini ve çocuklarını İstanbul'a göndermesini istemiş ancak ret cevabı almıştır⁵⁰. Bu durum Mısır-Osmanlı arasında diplomatik gerilime yol açmıştır. Öte yandan Memlük Sultanı Kayıtbay'ın hem Cem ile annesi arasındaki haberleşmeye yardım etmesi hem de kendisinin de Cem ile haberleşmeyi kesmemesi 1485-1491 yılları arası yaşanan Osmanlı-Memlük savaşının sebeplerinden birini teşkil etmiştir.

Çiçek Hatun'un oğlu Cem'i Mısır'a getirebilmek için çaba sarf ettiği; Mısır Sultanından yardım istediği, Avrupa'ya elçiler gönderdiği, Cem'i kurtarabilmek adına para vaatlerinde bulunduğu bilinmektedir⁵¹. Hatta bu uğurda oğlunun kurtulmasına yardım edeceğine inandığı Rodos Bey'i Pierre d'Aubusson tarafından dolandırılmıştır⁵². Öyle ki Pierre d'Aubusson, dolandırıcılığı ortaya çıkınca Papanın kararıyla Çiçek Hatun'dan aldığı altının bir kısmını ona geri ödemek zorunda kalmıştır⁵³.

6. Çiçek Hatun: "Gözümün yaşı dinmez. Ne bilürem ölimiyem ve ne bilürem dirimiyem."

Cem'in Avrupa'da bulunduğu süre içerisinde Ertaylan'a göre anne ile oğlun haberleşmesi neredeyse hiç kesilmemişti⁵⁴. O dönem koşullarında elçiler, casuslar, elde edilen gizli şahıslar aracılığıyla bu bağlantılar devam etmişti. Anne-oğul arasındaki irtibat sadece mektuplar üzerinden değil hediyeleşmeler üzerinden de yürüyordu. Mesela bunun bir örneğini, II. Bayezid'in Evrenos isimli muhbirinin Cem'e dair yazdığı raporda görmek mümkündür. Bu muhbire göre, Çiçek Hatun Cem'e hediye edilmek üzere beyaz bir at göndermişti. Mektupta kendisinden Hacı diye bahsedilen Cem'e annesinden "elçi gelüp bir ak at armağan getürmüştür" denilmektedir⁵⁵. Ancak bu at Cem'den gizlenmiş, muhtemelen Roma'da Papa'nın sarayının ahırında saklanmıştır. Bu beyaz at çok kıymetlidir; çünkü muhbirin belirttiğine göre geceli gündüzlü kırk kişi onu beklemektedir. Şu hâlde bu hediyeleşme, Çiçek Hatun'un oğluna denizaşırı hediye gönderebilecek maddi gücü ve bağlantılarının bulunduğu göstermektedir.

Mektuplaşmaya geldiğimizde, Cem'in kendi el yazısıyla annesine yazdığı bir mektubu; Sultan Kayıtbay'a yazdığı iki mektubu bulunmaktadır. Cem'in annesine kendi el yazısı ile yazdığı mektubun yazılış amacı Mısır'da kendi hanesinde bulunduğunu söylediği Santa Mavra (Maria) adlı bir cariyeye ile ilgilidir. Annesine selam ile başlayan mektubunda Cem, kendisinin iyi ve sağ olduğundan, annesine olan özleminden bahsettikten sonra asıl konuya girmiştir. Konu belirttiğimiz

⁴⁸Okur Meriç, a.g.e., s. 183.

⁴⁹Altınay, a.g.e., s. 74.

⁵⁰Altınay, a.g.e., s. 81.

⁵¹Ertaylan, a.g.e., s. 395.

⁵²Altınay, a.g.e., s. 90.

⁵³Ertaylan, a.g.e., s. 269.

⁵⁴Ertaylan, a.g.e., s. 395.

⁵⁵Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), 755/1, H. 00.06.918.

gibi cariyeye Santa Mavra'dır. Mektuba göre esir olan Mavra Çiçek Hatun'un evindedir ve Despot Dilaret Senyör de Linaret'in kızıdır. Anlaşıyor ki kızını geri almak isteyen Despot Dilaret, Papa'nın da aracılığıyla Cem'den bu hususta yardım istemektedir. Buna binaen Cem annesine yazdığı mektupta hatırının kırılmaması ve gelenlerin de gönlünün hoş tutulmasını istemektedir.

Bu cariyeye meselesinin Cem tarafından önemsendiğini ve talepte bulunan kişileri geri çevirmek istemediğini aynı içerikte bir mektubu Memlük hükümdarı Kayıtbay'a da göndermesinden anlıyoruz⁵⁶. Nitekim Kayıtbay'a gönderdiği mektubunda da Cem, ricacı bir üslupla Mavra'nın serbest bırakılmasını talep etmektedir. Ancak Cem'in hem annesine hem Kayıtbay'a yazdığı mektupların istenilen neticeyi verip vermediğini ve cariyenin akıbetinin ne olduğunu bilememekteyiz.

Okur Meriç'in kitabında değindiği ancak tarafımızca arşivden bulunup değerlendirilen bu ikinci mektubu özellikli ve çalışmayı özgün kılan husus; Mısır'da mülteci statüsünde bulunan Çiçek Hatun'un oğlu Avrupa'da esir iken yazdığı -muhtemelen günümüze ulaşan- tek mektup olmasıdır⁵⁷. Mektubun ne zaman yazıldığına dair tarih düşülmemişse de muhtemelen Cem'in esaret yıllarına (1482-1495) ait olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak net bir tarihlendirme yapmak mümkün olamamaktadır. Louis Thuasne, Şehzade Cem'in ölüm döşeğindeyken (Şubat 1495) annesinden bir mektup aldığını ama bunu okuyamayacak ve anlayamayacak kadar kötü durumda olduğunu söyler⁵⁸. Çiçek Hatun tarafından gönderilen bu mektubun aşağıda ele aldığımız ve ekte transkripsiyonunu verdiğimiz mektup olup olmadığı tartışmaya açıktır (Ek 2).

Söz konusu mektup, Çiçek Hatun'un selam ve duası ile başlamaktadır. Özlem dolu bir anne olarak oğlunu "iki şâh gözlerünüzden öperim" diyerek selamlayan Çiçek Hatun, mektubuna günümüzdeki klasik mektup yazımını hatırlatır şekilde yabancı memleketlerde bulunan oğlunun hâlini, hatırını sorarak devam etmektedir.

Mektubun devamında gelen; "Hakk bilür kim, dünden berü gözümün yaşı dinmez. Ne bilürem ölimiyem ve ne bilürem dirimiyem" ifadesi Thuasne'nin belirttiği, Cem'in ölüm döşeğinde aldığı mektup olma ihtimalini akla getirmektedir. Nitekim Çiçek Hatun'un dünden beri gözünün yaşının dinmediğini, ölü gibi dolaştığını söylemesi özellikle *düne* vurgu yapması oğluluyla ilgili aldığı kötü bir haber ile bağlantılı olmalıdır. Zira mektubun tarihi tam olarak bilinmese de annesinin sürekli sabır telkin etmesinden ve "... andan geri bundan gideli hep melûl sûretiyle oturmuşsuz..." ifadesinden Cem'in çoktandır esir olduğu anlaşılmaktadır. *Dün* ifadesi ise onu çok üzen farklı bir gelişmenin meydana geldiğini düşündürmektedir.

Kendi üzüntüsünü, acısını bir tarafa bırakan Çiçek Hatun, oğlunu teselli etmek, onu dirayetli kılmak, hayata dair inancını arttırmak, manen desteklemek adına nasihate başlamıştır. Cem'in yaşadıklarını kaderci bir yaklaşımla alınyazısı olarak nitelendiren anne, oğlunun boynunu bükmemesini, başını dik tutmasını salık vermektedir. Bunu söylerken de Allah'ın yardımının, Peygamberin şefaatinin ve mucizelerinin, ermiş kişilerin yardımlarının kendisiyle olmasını dilemektedir.

Bu dileğin ardından Yaradan'dan oğlu için hem bu dünyanın hem de ahiretin yani iki cihanın padişahlığını isteyen Çiçek Hatun'un kâğıda döktüğü "... benüm cânım kendünü tasâya vurup bir zahmet hâsil idüp bizi yıkma" ifadesi oldukça dikkat çekicidir ve onun derin bir endişesini yansıtmaktadır. Başka bir deyişle, anne, oğlunun kendini dertten perişan etmesinden, kendisini tehlikeye atmasından hatta kendisine zarar vermesinden muhtemelen canına kıymasından korkmaktadır. Oğlunun hayata tutunmasını arzulayan Çiçek Hatun, bu sıkıntılı dönemde onun yeise kapılıp kendine zarar verebilecek bir davranışta bulunmaması konusunda uyarıda bulunmaktadır. Görünüşe göre, Cem'in intihar etme olasılığını zihninden geçiren Çiçek Hatun, onu bu düşünceden vazgeçirmeye çalışmakta ve "... bizi yıkma" ifadesiyle böylesi bir durumun kendileri için ne kadar yıkıcı olacağını vurgulamaktadır.

⁵⁶Okur Meriç, a.g.e., s. 231-232.

⁵⁷Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), 748/15, H. 07.02.918.

⁵⁸Ertaylan, a.g.e., s.412.

Cem'e sürekli sabır telkin eden Çiçek Hatun "dünyânın hâli budur" diyerek hanedan içi çekişmelerin her dönemde dünyanın her yerinde olağan olduğunu belirtmekte, dedesi Sultan Murad'ın ve hatta "dip dedenüz" diye vurgulanan önceki padişahların yaşadıklarına vurgu yaparak dayanmasını tavsiye etmektedir. Çiçek Hatun'un "Ulubad köprüsünde Sultân Murâd'ı oka dutmuşlar, dahi dip dedenüze neler eylemişler" ifadesinde vurgu yapılan padişah Cem'in dedesi yani Fatih'in babası II. Murad olmalıdır. Nitekim II. Murad da günümüz tarihinde Düzmece Mustafa olarak geçen amcası Mustafa Çelebi ile 20 Ocak 1422'de Bursa dolaylarında Ulubat Gölü civarında mücadele etmiş ve mücadelesinden başarıyla çıkmıştı⁵⁹. Dolayısıyla dedesinin gösterdiği bu cesaret ve dirayet Cem'e de örnek olmalı ve onu da hayata tutunma noktasında cesaretlendirmeliydi. Öyle görünüyor ki Çiçek Hatun her koşulda oğlunun metanetli bir duruş sergilemesini istemekteydi.

Mektubunun bu anına kadar ayrılık acısı ve annelik kaygısıyla duygularını dile getiren ve oğluna sürekli sabır telkin eden Çiçek Hatun: "Bilmezem kimdür yanınızda ne kim söylersiz hep anlarun kulagındadır" diyerek onu endişelendiren başka bir probleme dikkat çekiyordu. Oğlu Cem'in yakınındaki şahıslar ona dair ne varsa II. Bayezid'e taşıyorlardı. Başka bir ifade ile Cem'in yanında casuslar ve ona ihanet eden kişiler bulunuyordu ve Cem dikkatli olmalıydı. "... evvel cân andan cihân" diyerek uyarılarına devam eden Çiçek Hatun'a göre düşmanlar arasında yaşayan oğlunun, ilk olarak canını sonrasında dünya işlerini düşünmesi gerekiyordu.

Oğlu Cem'e hem maddi hem manevi destek vermek isteyen Çiçek Hatun'un yukarıda incelediğimiz mektubunda olduğu gibi bu mektubunda da hatimler indirmeye, dualar okutmaya vurgu yaptığı ve ilahi destek aradığı görülmektedir. Bu defa ilginç bir tarihi figür üzerinden giden Çiçek Hatun adeta hatimlerin ve duaların nelere kadir olduğunu Cem'e ispat etmek istemektedir. Bu şahsın ismi Mahmud Paşa olarak geçmektedir. Söz konusu edilen Paşa, Fatih Sultan Mehmed zamanında sadrazamlığa kadar yükselen Mahmud Paşa olmalıdır. Bu devlet adamı Sırp ya da Rum kökenli olarak belirtilen Osmanlı Sarayına devşirilmiş bir kuldur. Fatih'in lalası Zağanos Paşa'dan sonra sadrazamlığa getirilmiştir⁶⁰.

İşte mektuba göre Çiçek Hatun, eski sadrazamlardan Mahmud Paşa'nın eşinden onun basit bir kul iken nasıl veziriazamlığa yükseldiğinin hikâyesini dinlemişti ve bu hatun Cem'in padişahlığı için aynı yolu takip etmesi önerisinde bulunuyordu. Bu anlatıya göre sıradan bir kişi olan Mahmud Paşa daha paşa olmadan evvel günde on kişi ile kırk bir *En'âm* okutuyordu ve bu sayede yüksek mevkilere erişmişti. Döneminin kaynaklarında "veli"⁶¹ olarak geçen Mahmud Paşa'nın bu vasfı kazanmasında çok hayır hasenat yapmasının yanı sıra söz konusu olan dinî okumalarının bir etkisinin olduğu akla gelmektedir.

Bu noktada Çiçek Hatun önemli bir çıkarımda bulunarak; "... bunca mertebeye erişti. Ad babanıdı begligin ol sürerdi" demektedir. Yani ona göre padişahlığın adı Fatih'teydi ama padişahlığın sefasını Mahmud Paşa sürmekteydi. Yine Çiçek Hatun'a göre güya Mahmud Paşa istediğim noktaya ulaştım diyerek kötülüğü ve sıkıntıyı defettiğine ve kısmeti açtığına inanılan *En'âm* suresini okumayı kesmişti. Burada Çiçek Hatun'un, Mahmud Paşa'nın *En'âm* okumayı kesmesine vurgu yapmasında bir amacı olmalıydı. Ona göre Mahmud Paşa dualar ile ayakta idi; duaları kesince gözden düştü ve idam edildi.

Duaların gücü ile oğlunun esaretten kurtulacağına inanan Çiçek Hatun Mahmud Paşa'nın yükselişinden ilham alarak ona ayda kırk bir *En'âm* okutmayı salık vermektedir. Ancak bunu söylerken de illa kendisinin okutması konusunda bir ısrarda bulunmuyordu. "... siz dahi bir emin âdemünüze di[lyi]n okutsun, yâhûd bana inanursunuz ben okıdayım," diyerek ya kendisinin ya da Cem'in okutmasını öneriyordu. Her iki seçenekte de olumlu sonuç elde edeceğine inanan ya da inanmak isteyen anne bunun için masraftan kaçınılması gerektiğini, bu amaç için ayda ödenecek üç bin beş yüz akçenin (3500 akçe) diğer harcamaların yanında çok olmadığını vurguluyordu. Zira buna harcanacak para Cem'in hem ahiretini hem bu dünyasını güzelleştirecek sadaka olacaktı.

⁵⁹Halil İnalçık, "Murad II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI, 165.

⁶⁰Şehabeddin Tekindağ, "Mahmud Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVII, 376-378.

⁶¹Mahmud Paşa "veli" sıfatıyla anılmıştır, detaylı bilgi için bkz. Tekindağ, "Mahmud Paşa", 377.

Kahire'de sığınmacı durumundaki bir kişi için bu meblağ azımsanmayacak bir değer taşıyor olmalıdır. Nitekim Çiçek Hatun'un: "Akçesi ayda üç bin beş yüz olurmuş, anca yerlere gider, çok degül" cümlesinde aslında bu miktarın hiç de azımsanmayacak olduğunu ancak her yere harcanıyor düşüncesiyle hem kendini hem de oğlunu teselli etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Oğlunun etrafındakilere karşı bir güvensizlik hisseden Çiçek Hatun'un hatim okutmanın duyulması konusunda da endişeler taşıdığı görülmekte, bunu oğlunun yapması hâlinde "emin" bir adamını görevlendirmesi uyarısında bulunmaktaydı.

Çiçek Hatun mektubunu pek çok yürekli anne gibi oğluna nasihat, iyi dilek ve temenni ile sonlandırmıştır. O, "... baban zamânı değül, küçücük değülsin" dediği Cem'e mahzun, hüznü, üzgün olmamasını ve korkmamasını söyleyerek psikolojik destek vermeye çalışıyordu. Oğluna gittiği günden beri oralarda "... melûl sûretiyle otururmuşuz" diye seslenen anne Cem'den bu tavrını terk edip gülüp eğlenmesini, konuşmasını, dosta düşmana karşı diplomatik davranıp arayı iyi tutmasını öğütüyordu.

Ele aldığımız ilk mektuba nazaran daha çok kaygı ve endişenin görüldüğü bu mektubun son cümlesi de dikkat çekiciydi: "... senün başınçün kâğıdı pinhân edin". Yani Cem'in can güvenliği için kâğıdı yok etmesi isteniyordu.

Şehzade Cem, 25 Şubat 1495 Çarşamba sabahı vefat etmiştir. Ölmeden önce ağabeyi Sultan II. Bayezid'den bir vasiyette bulunmuştur. Annesinin ve ailesinin Mısır'dan alınarak İstanbul'a getirilmesi, esaretinde yanında bulunan adamlarına iyi davranılması ve ölüsünün kâfirlerin elinde kalmaması onun arzu ettiği hususlardı⁶². Bu vasiyetin çoğu II. Bayezid tarafından yerine getirilmiştir. Cem'in tabutu ölümünden ancak dört yıl sonra Osmanlı'ya ulaştırılmış ve Bursa'da daha çok kendi adıyla öne çıkan Şehzade Mustafa türbesine gömülmüştür. II. Bayezid Cem'in ailesini ve annesini İstanbul'a getirmek istemiştir ancak Çiçek Hatun ömrünü Kahire'de tamamlamış ve bir daha İstanbul'u görememiştir.

1495'te memleketinden ve annesinden uzakta vefat eden Sultan Cem'in ölüm haberini Çiçek Hatun'un nasıl karşıladığı ve ne zaman öğrendiği kaynaklarda anlatılmamıştır. Altınay'a göre, Çiçek Hatun oğlunun Sultan Bayezid'in gönderdiği elçi Mustafa Bey tarafından öldürüldüğüne inanıyordu⁶³. Oğlunun vefatından sonra Çiçek Hatun'un Kahire'deki geri kalan yaşamı muammadır. Net olan bilgi onun Kahire'de gömülü olduğudur. Ölümünün, 1498'de veya 1503'te Kahire'de meydana gelen veba salgını dolayısıyla olduğu söylenmektedir. Bu noktada Kahireli tanınmış tarihçi ve Çiçek Hatun'un çağdaşı olan İbn İyas'ın verilerini dikkate almak anlamlı olacaktır. Ona göre Çiçek Hatun, 1497-1498 yılları arasında Mısır'da meydana gelen büyük veba salgınında vefat etmişti⁶⁴.

7. Sonuç

Fatih Sultan Mehmed'in 1481'de ani ölümüyle Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikasını etkileyecek bir döneme girilmişti. Şehzade Cem tahta geçen ağabeyi II. Bayezid'e karşı bayrak açmış, önce Memlûklere sonra Rodos Şövalyelerine sığınmıştı. Bu mücadelede Cem'i koşulsuz sevgisiyle sürekli besleyen, destekleyen ve onunla Mısır'a iltica eden annesi Çiçek Hatun yaşanan sürecin önemli bir parçası olmuştur.

Kökeni hakkında kesin bir yargıya varılamayan Çiçek Hatun'un bir Türk beyinin kızı olduğunu söyleyenler olduğu gibi Sırp, Macar, Venedikli ve hatta Fransız diyenler de vardır. Fakat kesin olan nokta yaklaşık 60-65 yıl süren yaşamının bir kısmını oğluyla birlikte kaçıp sığındığı Kahire'de geçirdiği ve orada vefat ettiğidir. Bu sınırlılıklar içinde Çiçek Hatun'un günümüze ulaşan iki adet mektubu onu daha yakından tanıma fırsatı vermektedir. Bu mektuplar ile Çiçek Hatun'un duygu ve düşünceleri, inanç dünyası, anneliği görünür olmaktadır. Yukarıda detaylıca incelen mektuplarda ortak noktalar olmakla birlikte değişen durumlara binaen oluşan bazı farklılıklar da göze çarpmaktadır.

⁶²Okur Meriç, a.g.e., s. 254.; Ertaylan, a.g.e., s. 412.; Altınay, a.g.e., s. 153.

⁶³Altınay, a.g.e., s. 162.

⁶⁴Okur Meriç, a.g.e., s. 282.

İçeriğinden Bursa dolaylarında gerçekleşen mücadele öncesinde veya sonrasında yazıldığı anlaşılan ilk mektubunda oğlunu cesaretlendirmeye çalışan, mevcut imkanlarıyla onun mücadelesine destek veren, galibiyeti için nasihatler eden bir anne bulunmaktadır. Ne var ki Cem'in esaret yılları sırasında yazıldığı anlaşılan ikinci mektup ilk mektuba göre daha kasvetli, daha duygusal, daha hüznü ve daha kaygılı bir anneyi gözler önüne sermektedir. Her iki mektubunda da sıkça dinî unsurlara yer veren Çiçek Hatun oğlu için bolca dua eden ve dua ettiren bir annedir ve manevi gücü olduğuna inandığı kişilerle yakın ilişkiler içinde olup onların sözlerine itimat eden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İncelediğimiz ikinci mektupta görülen en dikkat çekici noktalardan biri Çiçek Hatun'un, esaret altındaki Cem'in çaresizlikten kendisine zarar vereceğinden korkmasıdır. Cem'in canına kıyacağı fikri ya da kederinin amansız bir hastalığa sebebiyet vereceği ihtimali annesinde endişe yaratıyordu. Öte yandan Çiçek Hatun; yanındakilerin ona zarar vereceğinden kaygılanmakta ve oğlunun psikolojisinin kötü durumda olduğunun bilincinde bir anne olarak Cem'e dinine, inancına sarılması gerektiğini telkin ve tavsiye etmekteydi. O ancak bu şekilde oğlunun maneviyatının güçleneceğini, direncinin artacağını ve sıkıntıdan feraha çıkacağını düşünüyordu. Bu şekilde oğlunun her iki cihanda da kurtuluşa ereceğine inanan Çiçek Hatun, onun dualara olan inancını tarihi bir figür olan Mahmud Paşa örneğini üzerinden pekiştirmek istiyordu.

Cem Sultan'ın 1495'teki vefatının Çiçek Hatun'u nasıl etkilediğini veriler üzerinden yakalayamamak da mektuplarındaki duygu yoğunluğundan çok üzüldüğünü çıkarmak mümkündür. Kaldı ki kendisi de oğlundan sonra çok yaşamamıştır. Çiçek Hatun'un vebadan kaynaklı ölümü ile ilgili 1498 ve 1503 olmak üzere iki tarih sunulmaktadır. Eğer bu tarihlerden 1498 doğru kabul edilecek olursa oğlu Cem'in naaşının memleketine dönüşüne şahit olamamıştır. Fakat eğer 1503'te vefat etti ise oğlunun cenazesinin baba ocağına kavuşmasını görmüş ve acısı bir nebze olsun dinmiştir.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Songül Çolak
Author Details	¹ Samsun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Samsun, Türkiye 0000-0003-3800-2397

	Hümeysra Kesici
	¹ Samsun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Samsun, Türkiye 0009-0008-3665-4926 kesicihumeyra@gmail.com

Kaynakça | References

- Açıkel, Ali-Kübra Dursun, "Yeni Belgeler Işığında Gülbahar Hatun'un Hayatı ve Şahsiyeti", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sonbahar Özel Sayı (2020), 1-11.
- Afyoncu, Erhan, "Otlukbeli Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV, 4-6.
- Akyıldız, Ali, "Valide Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLII, 494-499.
- Altınay, Ahmet Refik, *Sultan Cem*, Kapra Yay., İstanbul 2021.
- Aşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, çev. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, Koç Kültür Sanat Tanıtım Yay., İstanbul 2003.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), 748/15. H. 07.02.918.

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (T SMA), 755/1. H. 00.06.918.
- Ertaylan, İsmail Hikmet, *Sultan Cem*, Alfa Yay., İstanbul 2015.
- Fatih Sultan Mehmed, *Kanunname-i Al-i Osman*, haz. Abdülkadir Özcan, Kitabevi Yay., İstanbul 2007.
- Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih*, III, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1979.
- İnalçık, Halil, "Murad II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI, 164-172.
- Okur Meriç, Münevver, *Sultan Cem'in Hayatı, Esareti, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirleri*, Kişisel Yay., Ankara 2006.
- Peirce, Leslie P., *Harem-Hümayun Osmanlı İmparatorluğunda Hükümlerlik ve Kadınlar*, çev. Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2012.
- Sakaoğlu, Necdet, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, Alfa Yay., İstanbul 2015.
- Sarıbal, İsmet, "Fatihli Mehmed Tefkik Paşa'nın Şehzade Cem Kitabı", *Tarih Okulu Dergisi*, XXXIV (Haziran 2018), 197-232. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1289>.
- Şakiroğlu, Mahmut H., "Cem Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VII, 283-284.
- Tekindağ, Şehabeddin, "Mahmud Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVII, 376-378.
- Uluçay, M. Çağatay, *Haremden Mektuplar*, I. Ötügen Neşriyat, İstanbul 2012.
- _____, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2021.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi II: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988.
- Yavuz, Kemal, "Frengistan'da Ağlayan Bir Şair: Ölümünün 515. Yılında Cem Sultan", *Journal of Turkish Language and Literature*, sayı 40 (Kasım 2011), 271-308.
- Yıldız, Sakıp, *Fatih'in Hocası Molla Gürânî ve Tefsiri*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 1988.

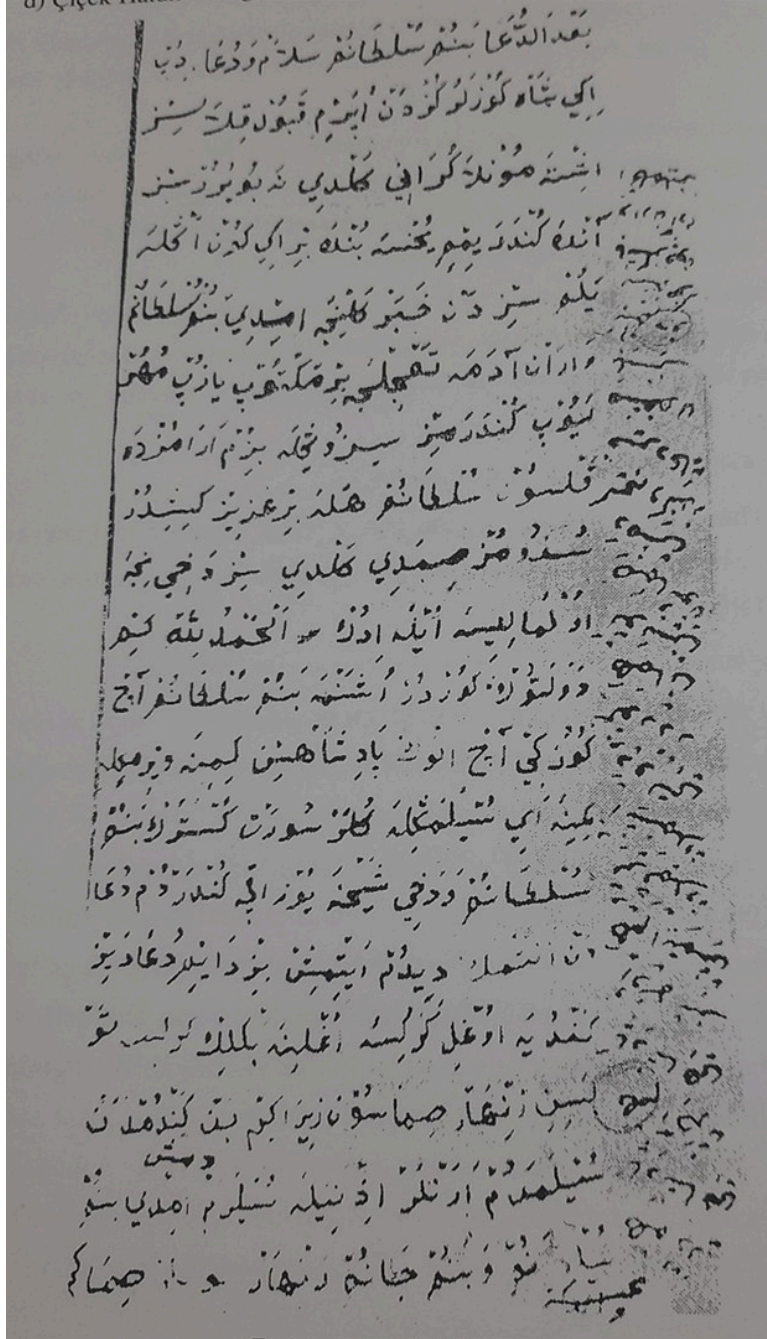

Ek | Appendix

Ek 1

Çiçek Hatun'un ilk mektubu ve transkripsiyonu.

Münevver Okur Meriç, Sultan Cem'in Hayatı, Esareti, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirleri, Ankara 2006, s. 66-67.

“Ba‘ded-du‘â benüm sultânum selâm ve du‘âdan, İki şâh gözlerünüzden öperim kabûl kılasız. İşte Montâ Gürânî geldi ne buyursunuz? Anda göndereyim yohsa bende bir iki gün egle- yelüm sizden haber gelince. İmdi benüm sultânum varan adama ta‘acilen bir mektup yazup mühürleyüp gönderesiz. Sizünle bizim aramızda kalsun; sultânum hele bir ‘aziz kişidir, sözümüz sımadı geldi. Siz dahı nice olmalı-y-ısa eyle idün. Elhamdü‘lillâh kim devletün gözedür; üşenme benüm sultânum aç gözünü aç elüni padişâhsın kimine virmeg ile kimine eyi söylemeg ile güler sûret gösterün benüm sultânum. Ve dahı şeyhe yüz akça gönderdüm du‘âdan unutman didüm. Eytmiş: “Biz da‘yim öyle du‘âdayız. Kendüye oğlu gerekür

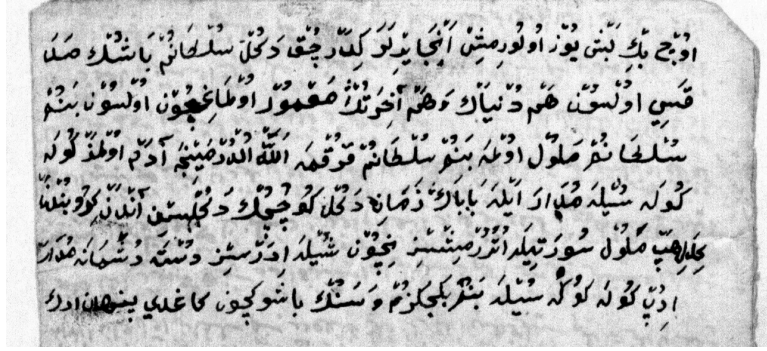
ise oğluna beglik gerek ise tevbesini zinhâr sımasun zirâ ben kendümden söylemedüm erenler izniyle söylerüm” demiş. İmdi benüm (Sultânüm) ve benüm cânüm zinhâr diyem sıma kim. Hem dünyâ padişâhı, hem ahiret padişâhı olasız, hem eyitmiş, turukman üşenmen, devletinüzdür heman tövbesin sımasun, demiş. Gice ve gündüz hayır du'âya meşgûl bilesiz. Benüm varan adama kılmalsız.”

Ek 2

Çiçek Hatun'un ikinci mektubu ve transkripsiyonu

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), 748/15, H. 07.02.918.

Ba'de'd-du'â, benüm Sultânüm selâm ve du'â idüp iki şâh gözlerünüzden öperim. Benüm cânüm benüm begcigezüm, hâlinüz ne şol hârici mel'ûnlar elinden. Hakk bilür kim, dünden berü gözümün yaşı dinmez. Ne bilürem ölimiyem ve ne bilürem dirimiyem. Nidelüm bu dahi başda yazılmış, siz sağ olun oğul, mel'lül olman. Hakk Te'âlânun 'inâyeti ve hazreti Nebinün şefâ'ati ve mu'cizâtı ve erenlerün himmeti sizünle bile ola inşâallâh. Ümîddür kim, iki cihân pâdişâhlığın Hakk müyesser ide, âmin yâ Rabbül-âlemîn. Ve dahi benüm cânüm kendünü tasâya vurup bir zahmet hâsıl idüp bizi yıkma. Benüm begcigezüm dünyânın hâli budur, yalnız size olmadı, Ulubad köprüsünde Sultân Murâd'ı oka dutmuşlar, dahi dip dedenüze neler eylemişler, hep bu işler ol şaşınındur(?). Benüm sultânüm sabr eyle, bu dahi geçer nesnedür. Hakk Te'âlâ 'ivaz vire dünyâda ve âhiretde. Şimdi yeni çerili, bir âdem isterlerimiş kim, bege boyun olsun bizi öldü[r]mesün ol nice biz dahi kul olavuz dirlermiş, göreyim civânımız teg olsun. Bilmezüm kimdir yanınızda ne kim söylersiz hep anlarun kulagındadır. Benüm sultânüm "evvel cân andan cihân" demişler bilürsüz bunca düşmânlar arasında oturursuz. Mahmûd Pâşâ hâtunı eydür "Pâdişâhiçün günde kırk bir En'âm okudun" diseniz, na Mahmûd Pâşâ bir kul kişiydi günde on kişi kırk bir En'âm okudurdu. Hemân bir kulu bilirdü, bunca mertebeye erişti. "Ad babanıdı begligin ol sürerdi, sonra mukarrer kaldım" deyü kesmiş. Bunca serencâmlar uğradı. İmdi benüm sultânüm siz dahi bir emin âdemünüze di[yi]n okutsun, yâhûd bana inanursanız ben okıdayım, zîrâ kim bunda her gün hatme okunur. Kim ne bilsün ne okunur. Akçesi ayda üç bin beş yüz olurmuş, anca yerlere gider, çok degül. Sultânüm başın sadakası olsun, hem dünyân ve hem âhiretün ma'mûr olmağičün olsun. Benüm Sultânüm mel'lül olma, benüm Sultânüm korkma Allah öldürmeyince âdem ölmez, güle güle söyle, müdârâ eyle, baban zamânı degül, küçücük degülsin, andan geri bundan gideli hep mel'lül sûretiyle otururmuşsuz. Niçün şöyle idersiz, dosta düşmâna müdârâ idüp güle güle söyle benüm begcigezüm ve senün başınçün kâğıdı pinhân edin.